

teriální základna kapitalismu. Díky tomu, že je hyperobjekt translokální, ale stále materiální agent, umožnil by autorce na jedné straně vyhnout se abstrakci makroškalily politické sociologie a na druhé straně striktní mikrolokalitě ANT. Jednou z důležitých vlastností hyperobjektů podle Mortona je, že jsou *viskózní* (T. Morton. *Hyperobjects: Philosophy and Ecology after the End of the World*. University of Minnesota Press 2013, s. 29), tedy že se lepí na ostatní objekty a těla a vpisují se do nich. Pokud bychom Evropskou unii vnímali jako byrokratický hyperobjekt, standardy a regulace by bylo možné analyzovat jako projev této viskozity, tedy jako inskripce, které hyperobjekt zanechává na ostatních aktérech a jejichž prostřednictvím je do sebe inkorporuje. Díky tomu by bylo možné uvažovat Evropskou unii jako diskursivně-materiální fenomén, který je natolik heterogenní, aby do sebe dokázal pojmout jak translokální ideologické koncepty, tak i své lokální materiální projevy, ale zároveň díky své materialitě a časoprostorové náročnosti nebyl redukovatelný ani na jednu ze zmíněných dimenzí.

I přes tuto výtku zůstává kniha Zsuzsy Gille zajímavým příspěvkem k propojování politické sociologie a materiální sémiotiky, která ukazuje, že na materialitě záleží (*matter matters*) a že v současném světě neustále se množících nadnárodních aktérů (jak institucionálních, tak materiálních) musíme hledat nové cesty, jak materialitu vytrhnout z neutralizujícího pozitivistického pohledu modernity a vtáhnout ji do politické arény.

Martin Tremčinský

**Georg Simmel: *Rembrandt*.
Umělecko-filozofická esej**
Praha, Akamedia 2018, 262 s.

Kniha je prvním slovenským překladem díla z roku 1916, které vyšlo původně v německém jazyce. V tiskových komentářích, které jsou uvedeny na obale nového vydá-

ní díla *Rembrandt*, se objevuje věta, která text charakterizuje jako jedno z nejdůležitějších děl jednoho z nejdůležitějších myslitelů týkající se jednoho z nejdůležitějších malířů.

Simmel, přestože byl současník dalších německých sociologů a myslitelů jako Max Weber či Edmund Husserl a je považován za vlivného intelektuála své doby, patří mezi nepřehlíženější zakladatele sociologie. Podobně ale ani sociologii umění nebývá věnována patřičná pozornost. Simmel ve svém díle umění a estetiku neopomíjel. Zahrnoval je do svých úvah a dva roky před svojí smrtí vydává zde představovanou knihu, ve které je umění základem jeho sociologických analýz. Text lze považovat za završení jeho odborného díla. A je zároveň možné na knihu *Rembrandt* nahlížet jako na text, který reflektuje autorovy teze a myšlenky z celé jeho předchozí tvorby.

V předmluvě knihy autor zdůvodňuje svůj výběr Rembrandtovy tvorby jako výchozího materiálu pro své úvahy o tématech, která lze označit jako sociologii estetiky. Estetická analýza se má týkat existujícího umění, které se opírá o hodnotové cítění, které je spojováno s tímto uměním a které je nezávislé na podmínkách a době, v níž vzniklo. Tím zdůvodňuje na první straně předmluvy, proč si vybral právě tvorbu Rembrandta, a „ne nějakého mazala...“.

Z obsahu knihy je patrné, že Simmel se nezaměřuje na historický kontext nebo na osobu Rembrandta či na výběr zobrazovaných témat. Simmel, jako sociolog, hledá ve vizuálním materiálu zobrazování sociálních a filozofických témat jako zachycení životního cyklu, zejména stárnutí, pohybu, krásy, smrti, zbožnosti a individuality. Pro znalce umění, lze text považovat za velmi obohacující, protože vnáší nové sociologické perspektivy do teorie a dějin umění. Stejně tak je velmi inspirativní pro sociology, které učí všimnout si více sociální dimenze estetického prožitku a jeho zobrazování.

Kniha je rozdělena do tří hlavních částí. Ve slovenském překladu je první kapi-

tola nazvána „Vyjádření duševna“. Simmel se snaží o přiblížení způsobů, jakým je vyjadřován vnitřní život, témata, kterých si všímá podrobněji v Rembrandtových portrétech a autoportrétech, obrazech jednotlivců a skupin, jsou projevy individuality, celistvosti a jednostrannosti. Druhá kapitola, „Individualizace a jednostrannost“, si všímá témat individuality, osobnostních charakteristik, smrti či krásy. Závěrečná, třetí kapitola je nazvána „Náboženské umění“. Opět se týká zobrazování vnitřních prožitků a kreativního zachycování duševna, individuální zbožnosti, mystiky, ale i prvků kalvinismu. Dílčí podkapitola je věnována práci se světlem jako neoddělitelným prvkem náboženské umělecké tvorby.

Za hlavní témata kapitoly první „Vyjádření duševna“ Simmel považuje způsoby zachycování a zobrazování pohybu, jednoty a kontinuity, propojování vnitřního prožívání postavy v zobrazovaném okamžiku s vnějším, vizuálním zachycením pohybu a postojů osob ve vybraném obraze. Simmel se zamýšlí nad problémem propojování obrazu a kontinuity života prostřednictvím tzv. časového bodu (německy *Fruchtbarer Moment*, anglicky *fruit-ful moment*), ve kterém je zachycen pohyb v jednom jeho dílčím bodu, tj. moment ustrnutí. Při pohledu na obraz je divákovi zřejmé, jaký pohyb předcházel a jaký bude následovat. Tak je dle autora dosaženo kontinuity mezi zachycovaným historickým momentem a naší přítomností. Pohyb postav v Rembrandtových obrazech je podle Simmela vyjádřením jejich duševního stavu – pohyb vychází ze samého jádra jeho postav. Simmel srovnává zobrazování portrétů známých renesančních malířů s Rembrandtovým zachycováním slavných historických osobností, které působí daleko emocionálněji, vášnivěji a tělesněji, než by běžný člověk očekával u obrazů zachycujících zmrtvýchvstání Krista, Jana Křtitele či apoštoly. V Rembrandtových obrazech je tímto zobrazována dynamika lidského života, procesy zrání postav, které jsou mnohdy zachy-

ceny v mladším věku, než divák očekává. Rembrandtovo zobrazování Simmel považuje za spleť, empatické a srozumitelnější. Zpřístupňuje tak ikonické osobnosti běžnému člověku, který dokáže uchopit bezčasovost historických okamžiků právě díky emocionálnímu a dynamickému zobrazení okamžiku.

Rembrandt má dle Simmela unikátní chápání života. K žádnému z přítomných okamžiků není možné přistupovat odděleně, život v celé své celistvosti je přítomen v každém svém okamžiku. Právě Rembrandtova holistická perspektiva je autorem považována za významný prvek jeho tvorby a jeho životní filozofie.

Kapitola druhá, „Individualizace a jednostrannost“, navazuje na vysvětlení rozdílů v působení renesančních a Rembrandtových postav na diváka. V prvním případě Simmel považuje renesanční zobrazování a portrétování za očekávané, typické, statické. Zatímco z Rembrandtových postav vyzařují pocity individuality a jedinečnosti. Tato jedinečnost postav spočívá v množství forem zobrazování postav, které Rembrandt používá, a není možné dle Simmela stanovit jednu dominující formu, jako například v antickém či renesančním zobrazování postav v jejich fyzické krásě, sebevědomí, která působí silnou měrou na diváka, jako ideál.

V tomto ohledu Simmel označuje Rembrandtovy postavy za ošklivé. Protože se odlišují od klasického ideálu krásy, který byl nastaven předchozí, antickou a renesanční tvorbou. Zároveň poukazuje na malířovu vášeň pro krásné věci, které jeho obrazy zachycují. Ať už jsou to krásné zbraně a šperky, staré tkaniny, které jsou vyvedeny jak v tlumených, tak v překvapivě zářivých barvách, či exotické kuriozity, které Simmel považuje za dráždivé. Kombinaci zachycené smyslové krásy a duševní intenzity označuje autor jako předěl mezi Rembrandtovou tvorbou a předchozí snahou o dokonalý umělecký útvar. Rembrandt nevede své postavy do formy, která se nazývá

krása, namísto toho zobrazuje vnitřní individualitu postav. Krása je vždy zobrazena prostřednictvím sociálně nastavených norem, nikdy není úplně abstraktní pojem. Hovoříme o kráse pikantní, démonické, nepozemské. Krása je forma určená k pasivnímu sledování, proto dle Simmela nebylo zobrazení krásy konečným záměrem. Pro malíře je rozhodující bod individualita, která je proudící životní silou každé postavy. Ve všech fázích životního cyklu až po zobrazování posledních momentů.

Do propojení projevů života v emocích, pohybu, s důrazem na individualizmus zahrnuje Rembrandt ještě další prvek, který je sice přítomen jakoby v dále nebo v náznacích, nicméně doplňuje do děl aspekt nadčasovosti, zobrazuje smrt. Podle Simmela se ve všech portrétech, které označuje jako nejhlubší, pracuje s příkladem portrétu Rembrandtova syna Tita, na kterém ukazuje malířovu práci se zobrazováním mladých lidí. Rembrandt pracuje s příběhem života obráceně, zobrazováním mladosti a pohybu, který přechází do jakéhosi bodu naplnění budoucnosti. A právě oním bodem naplnění je jeho přerušení smrtí. Vedle portrétů Simmel poukazuje na malby biblických výjevů zmrtvýchvstání, zobrazování cizojazyčných citátů v obrazech či zachycování tématu pomíjivosti života přítomností sudiček v okamžiku, kdy se Moira chystá přestříhnout nit života. Celá kapitola je založená na Simmelových interpretacích obrazů, historických citátů, dramát a legend. Dá se říct, že v textu věnovaném tématu smrti se velmi silně projevuje Simmel sociolog, který čtenářům přibližuje kulturní a historickou podmíněnost interpretace smrti a životních cyklů.

V kapitole třetí, „Náboženské umění“, považují za důležité zmínit část, kterou Simmel nazval „Individuální zbožnost, mystika a kalvinismus“. V uvedené části se nejzásadnějším způsobem opět projevuje Simmel jako sociolog. Své úvahy o náboženských obrazech otevírá přiblížením změny náhledu tehdejší společnosti na mís-

to a roli církví. V Holandsku a dalších zemích je Rembrandtova doba provázena silnou nedůvěrou vůči existujícím církvím, která ústí až v odmítání tzv. konfesní formy zobrazování náboženských výjevů. Tím se opět otevírá prostor pro individuální odlišování zobrazovaných postav. Simmel poukazuje na rozdílné dobové způsoby zobrazování postavy Krista, kde v některých dílech je zachycen jako neduživý chlapec, ničen svým okolím, a v některých malbách té doby je zachycen jako mocná osobnost – velký, krásný, magický člověk. Simmel u Rembrandta však nenachází ani jedno zobrazování jako zásadní. Považuje jej za malíře duše, který se ve svých obrazech snaží zachytit vnitřní, mystickou religiozitu postav, která je zobrazována ne jako hrdost, ale jako skromnost.

Simmel spojuje Rembrandtovu individuální činnost postav na obrazech s kalvinismem, který vychází ze dvou základních prvků. Prvním z nich je neomezená vůle Boží a druhou je objektivní uspořádání světa lidí, kde je každý jednotlivě povolán ke svému pozemskému dílu. Simmel opakovane v dalších textech kapitol („Duševno a Světlo, jeho individualita imanence“) poukazuje na to, že Rembrandtovo umělecké ztvárnění je jedinečné, protože chápe religiozitu jako vnitřní, duševně-funkční nastavení, a tím také vypouští všechno církevně tradiční zobrazování. Prostředek, který používá k vyjádření metafyzické vznešenosti jeho postav, je světlo, které poukazuje na jejich transcendentální podstatu. Práce se světlem tak zbavuje obraz pozemské reality více. Světlo proudí z jiného než pozemského zdroje a překračuje tak vnější realitu našeho světa a zároveň vyzařuje z nitra zachycovaných postav. Simmel považuje popisované zobrazení za metafyzické a nadčasové zobrazování spirituality. Obraz tak zachycuje nikoliv dogmatický obsah, ale vybízí k zaměření se na intenzivní niterný duchovní život.

Simmelova kniha *Rembrandt* je filozofickou esejí o umění, které je specifické

svým antimechanistickým, antiracionalistickým, antiinstrumentálním a antiesencialistickým pojetím života (s. 254). Zároveň poukazuje na proměnlivé zachycování člověka. Od typizované představy směrem k zachycování individuality postavy na obraze. Kniha je brilantním textem a analýzou v oblasti sociologie umění. Překlad zpřístupnil dílo, které nejen představuje vrcholnou Simmelovu tvorbu, ale zároveň ve čtenáři probouzí sociologickou představivost a zájem o prohloubení znalostí v oblasti vizuální sociologie. Simmel svoje úva-

hy vystavěl na třech otázkách: Co skutečně vidíme v uměleckém díle? Co nám říká umělec o lidské přirozenosti nebo podstatě? V čem spočívá jedinečnost autorova přínosu? Tyto otázky se tak díky novému vydání knihy dostávají opět do popředí sociologických analýz o společnosti a umění. Díky překladu lze Simmelovo dílo více zpřístupnit studentům sociologie, některé části textu přímo vybízí ke komparativní analýze proměn zobrazování v současné vizuální tvorbě.

Jitka Círklová